

УДК 378.011

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-1-46>

Святослав ГОРБЕНКО,
orcid.org/0000-0002-8697-7204

старший викладач,
старший викладач кафедри образотворчого мистецтва
Одеської державної академії будівництва та архітектури
(Одеса, Україна) sviatiksss924@gmail.com

Анатолій ГОРБЕНКО,
orcid.org/0000-0002-8697-7204

старший викладач,
професор кафедри образотворчого мистецтва
Одеської державної академії будівництва та архітектури
(Одеса, Україна)

ОСНОВНІ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧІ ЗАСОБИ СУЧАСНОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ ПРАКТИКИ: АНАТОМІЧНИЙ РИСУНОК

В дослідженні суттєво обумовлюється необхідність подовження уваги до рисунку та особливо підкреслюється, що методи та методики художнього навчання анатомічного рисунку завжди були у центрі уваги. Зазначається, що в архітектурі взаємини гармонії і краси є поняттям краси архітектурної форми, яка фактично має паралель з власне тілом людини. Підкреслюється, що в сучасності проблема виходить із того, що архітектурну освіту як навчання та практику необхідно розглядати у просторі такої методики мистецької освіти, де основні художньо-творчі засоби з необхідністю повинні трансформуватися до нових реалій навчання, що стосується безпосередньо і методичних етапів із практики виконання анатомічного рисунку як важливого етапу навчання. Метою дослідження є розгляд вітчизняного та зарубіжного мистецько-педагогічного досвіду в аспекті навчання академічному рисунку та виявлення суттєвих методичних аспектів для формування їх «творчого мислення та відношення» у просторі базової дисципліни та обґрунтування того, що задіяння в процесі навчання архітекторів академічному рисунку сучасних методик, що дозволяють розкрити їх потенціал та надати їх зміст. В основному змісті зазначається, що у більшості випадків навчання студентів будується за принципом банального засвоєння і для подолання цих негативних факторів процесу навчання необхідний перехід до компетентно-орієнтованого навчання. В контексті звертається увага на креативні методи, такі як «принцип Цілісності» у рамках розгляду людського тіла як цілісного організму, конструктивний малюнок людини із геометричних фігур, концептуальна методика «Правопівкульного малювання». У висновках зазначається, що дані теорії та методики у навчанні архітекторів, незважаючи на певний рівень базової академічності, створюють умови для творчо-направленої навчальної діяльності, являються сучасним засобом формування креативності, передбачають набуття та збагачення графічного, візуального мистецького досвіду, будуть базисом для створення проектів-творів. В перспективі подальших досліджень важливим є думка про розроблення навчальної концептуальної моделі для набуття творчих якостей у архітекторів.

Ключові слова: рисунок, анатомічний рисунок, архітектура, мистецька освіта, традиційна методика, концептуальна методика, креативність.

Sviatoslav GORBENKO,
orcid.org/0000-0002-8697-7204

Senior Lecturer,
Associate Professor at the Department of Fine Arts
Odesa State Academy of Construction and Architecture
(Odesa, Ukraine) sviatiksss924@gmail.com

Anatoly GORBENKO,
orcid.org/0000-0002-8697-7204

Senior Lecturer,
Professor at the Department of Fine Arts
Odesa State Academy of Construction and Architecture
(Odesa, Ukraine)

MAIN ARTISTIC AND CREATIVE TOOLS OF MODERN ARCHITECTURAL PRACTICE: ANATOMICAL DRAWING

The study significantly determines the need to extend attention to the drawing and especially emphasizes that throughout the entire artistic history of anatomical drawing, the methods and techniques of artistic education have always been in the center of attention. It is noted that, despite the aspect that architectural education as training in a special profession is clearly distinguished only starting from the XIII century, it is understood that in architecture the relationship between harmony and beauty is the concept of the beauty of the architectural form, which actually has a parallel with the human body itself. It is emphasized that in modern times, in general, the problem arises from the fact that architectural education as learning and practice must be considered in the space of such a method of art education, where the main artistic and creative tools must necessarily be transformed to new realities of learning, which directly and methodically relate from the practice of anatomical drawing as an important stage of learning. The purpose of the study is to consider domestic and foreign artistic and pedagogical experience in the aspect of teaching academic drawing and to identify essential methodological aspects for the formation of their "creative thinking and attitude" in the space of the basic discipline. To justify the involvement in the process of training architects in the academic drawing of modern methods, which allow to reveal their potential and provide their content. In the main content, it is noted that in most cases, students' education is based on the principle of banal assimilation in the specialty with subsequent reproduction during the assessment session, and to overcome these negative factors of the learning process, a transition to competence-oriented learning is necessary. In the context, attention is paid to creative methods, such as the "principle of Wholeness" within the framework of considering the human body as a whole organism, the constructive drawing of a person from geometric figures, the conceptual technique of "Rectangular Drawing". In the conclusions, it is noted that these theories and methods in the education of architects, despite a certain level of basic academics, create conditions for creatively directed educational activity, are a modern means of forming creativity, provide for the acquisition and enrichment of graphic, visual artistic experience, will be the basis for creating projects – works. In the perspective of further research, the idea of developing an educational conceptual model for acquiring creative qualities in architects is important.

Key words: drawing, anatomical drawing, architecture, art education, traditional technique, conceptual technique, creativity.

Постановка проблеми. На протязі усієї мистецької історії, методи та методики художнього навчання завжди були у центрі уваги, а суттєвим та актуальним є положення, що в архітектурі взаємини гармонії і краси як і поняття краси архітектурної форми, в порівнянні фактично мають паралель з власне тілом людини. В сучасності проблема до вирішення виявляється із розуміння, що архітектурну освіту як навчання спеціальному фаху та практику необхідно розглядати у просторі такої методики мистецької освіти, де основні художньо-творчі засоби з необхідністю повинні трансформуватися до нових реалій навчання, що стосується безпосередньо і методичних етапів із практики виконання анатомічного рисунку як важливого етапу навчання. В цілому заключається, що основні художньо-творчі засоби сучасної архітектурної практики з необхідністю повинні трансформуватися до нових реалій навчання, що стосується безпосередньо і методичних етапів із практики виконання анатомічного малюнка.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблемність походить від нових запитів до сучасної мистецької освіти архітекторів як художників як необхідного поєднання методів класично-традиційного та творчо-художнього навчання у просторі методики мистецької освіти.

Аналіз досліджень. Незважаючи на ту очевидність, що «Анатомічний рисунок» є одним

із основних предметів мистецької освіти в усі часи, він залишається у просторі уваги досліджень. Із історії слідує, що увага, безумовно, є і залишається до фундаментальних праць: про закони та принципи зображення фігури людини (Г. Баммес), Анатомії для художників (Еньо Барчаї), техніки малюнка із практичними порадами (Дж. Чиварді), які суттєво є «класичними» підручними та енциклопедіями одночасно для художників. В сучасних дослідженнях акцент є на поєднанні традиційних та сучасних методик навчання рисунку та малюнку (В. С. Веремчук, Ю. В. Дворник, Ю. М. Ятченко та інші). В дослідженнях про навчання медицині увага тілу людини надається в першу чергу, де «Анатомія», «Пластична анатомія», «Анатомія людини» є фундаментальними базовими дисциплінами, які в повному обсязі мають засвоїти студенти всіх факультетів, а важливою складовою процесу навчання є формування «творчого мислення», яке повинно здійснюватися з перших кроків навчання студента у вузі. (Х. А. Кирик, Р. Я. Борис, М. М. Михалевич) (Кирик, Борис, Михалевич, 2020: 69). В працях із класичного рівня психології та педагогіки, в контексті творчо-формуючих чинників навчання «Анатомічному рисунку» майбутніх архітекторів-художників акцентується увага до особливих психологічних основ, необхідних до якісної

підготовки та навчання, стимулювання власної творчості (Д. Богоявленська, Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, А. Лука, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн); педагогічний аспект проблеми як створення певних етапів та ступенів для формування і розвитку творчої активності розглядається в працях (В. Андреев, Д. Вількеєв, М. Данилов, Н. Кичук, М. Махмутова, І. Огородніков, Н. Половнікової, І. Родак, С. Сисоєва, М. Скаткін, Т. Шамова, Г. Шукіна).

В цілому, розглядаючи вже «традиційні методології» навчання «Анатомічному рисунку», позитивно оцінюючи здобутки, слід зауважити, що проблема формування творчого і потенціалу поки залишається висвітленою частково в сучасності потребують певних коректив із адаптацією.

Мета статті – є розгляд вітчизняного та зарубіжного мистецько-педагогічного досвіду в аспекті навчання академічному рисунку та виявлення суттєвих методичних аспектів для формування їх «творчого мислення та відношення» у просторі базової дисципліни. Обґрунтувати задіяння в процесі навчання архітекторів академічному рисунку сучасних методик, що дозволяють розкрити їх потенціал та надати їх зміст.

Задачі дослідження. Основними задачами дослідження є розкрити погляди на методику та базові принципи навчання архітекторів предмету «Анатомічний рисунок» та надати концептуальну методику, пов'язану із сучасними креативними методами.

Виклад основного матеріалу. На всьому протязі історії становлення мистецької освіти, основною метою дисципліни «Анатомічний рисунок» є вивчення анатомії, структурної побудови людського тіла, а основними завданнями вивчення дисципліни установлюється: навчити студентів аналізувати об'ємно-тривимірну форму, виявляти її конструкцію, структуру та вмійти її логічно та послідовно відображати, але це передбачає і професійну підготовку та розвиток до створення графічних образів, руйнування застиглих шаблонів-стереотипів, стимулювання власної творчості студентів (Ягченко, 2005: 60).

Визначаючи «Анатомічний рисунок» як один із основних художньо-творчих засобів у сучасній архітектурній практиці (Баммес, 1980: 52), наша позиція виходить із наступних положень: у сучасній архітектурній практиці оперують «формальними», «символічними», «метафоричними», «просторовими» засобами (Ч. Дженкс); «будь-яка культурна єдність, будь-яка соціальна (в тому числі й архітектурна) система є завжди у той самий час системою знаків, оскільки будь-яка річ,

починаючи з власного тіла людини, її рухів і діянь і завершуючи будь-яким явищем світу, може бути принципово річчю соціальною, виразною, тобто не лише річчю, але й знаком, носієм певного цінного смислу. До того ж, просторові мистецтва, до яких у першу чергу відноситься архітектура, на відміну від інших видів мистецтва (скажімо, мусичних), оформлюють саме речі, причому речі у найповсякденнішому смислі слова: фрагменти матеріалів (мас) й просторові проміжки між ними» (Дживарді, 2002: 38), людська взаємодія з предметною формою проходить таким чином, що у своїй взаємодії з предметним світом і кожним предметом окремо людина не тільки виконує якісь конкретні дії, але і виявляє себе у своїй людській сутності. Краса предметної форми як результат її функціональної досконалості. Висока міра доцільності (досконалості) кожної природної форми, єдність змісту і форми, цілісність природних форм самі по собі стають джерелом естетичних переживань й естетичної насолоди.

На основі розгляду практики викладання базової дисципліни «Анатомічний рисунок», можливо виявити, що у більшості випадків навчання студентів архітекторів будується за принципом засвоєння по спеціальності з наступним відтворенням під час залікової сесії, а якщо процес навчання буде побудований за принципом пасивного відтворення, то неможливо відійти від стереотипів шаблонного мислення, і для подолання цих факторів навчання слід ставити фактично наукові проблеми до Анатомічного рисунку із анатомії, пластичної анатомії, орієнтувати на самостійний пошук т виражальних можливостей (Дворник, 2009: 84).

Для вирішення методологічних проблем навчання концептуальна Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Анатомічний рисунок» складена відповідно до освітньо-професійної програми і має певні доповнення у методиці: метою є формування та розвиток об'ємно-конструктивного мислення, творчого та просторового уявлення; розвиток досконалої графічної культури, професійної графічної мови; формування вмій та навичок стилізації зображення; розвиток художнього смаку, естетичне сприйняття; предметом є теоретичні засади графічного зображення об'ємно-просторових об'єктів оточуючого людини, засобами лінійної та повітряної перспективи, базуючись на знаннях конструктивної будови об'єктів і пластичної анатомії людини; згідно з вимогами програми студенти повинні знати «Анатомію людини», звертаючи увагу, що: Анатомія – наука про будову організму і всіх, його

органів. Одним з розділів анатомії людини є пластична анатомія. Пластична анатомія – наука про форми і будову людського тіла, скульптуру його пластики (Барчаї, 1982: 97). Значення пластичної анатомії поглядає у тому, що основний метод вивчення пластичної анатомії для художників, є метод замальовок з натури (Веремчук, 2012: 112).

Одночасно з засвоєнням теоретичного курсу необхідно виконувати замальовки і начерки з натури, аналізувати і спостерігати живу модель у різноманітних поворотах і ракурсах і робити начерки по пам'яті. Для більш ґрунтовного закріплення навчального матеріалу необхідно в практичній роботі виконувати начерки з муляжів і анатомічних атласів, різних частин тіла, особливо череп і голову людини. Засвоєний матеріал закріплюють швидкими начерками по пам'яті, а вивіреність побудови і «взяття» форми має бути послідовною і чітко продуманою; основними вимогами до роботи є: компонування – правильні розміри гіпсової голови і рівноважна компонування малюнка по відношенню до країв аркуша паперу; пропорції – точні й вивірені пропорції великих мас об'єму голови; рух обсягів – Рух і розподіл обсягів голови в просторі між собою і по відношенню до глядача; структурна побудова – Структурно і анатомічно правильно побудована гіпсова голова в обсязі і просторі; світлотіньове моделювання – Грамотно передані світлотіньові відносини освітлених поверхонь голови і переконлива передача гіпсового матеріалу технікою штрихування.

В контексті принципів сучасного мистецького навчання рисування та малювання, звертаємо увагу на положення: існує основне завдання формування архітектора як художника-митця – «метафізика і творця», і це в сучасності обумовлено переходом до компетентно-орієнтованої освіти, до професійної діяльності (здобуття компетентностей); методи, що є креативними (креативність – творча, новаторська діяльність; новітній термін, яким окреслюються «творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і що входять в структуру обдарованості як незалежний фактор» (Силко, 2018: 129).

Таким чином, основними сучасними методами навчання архітекторів – художників вважаємо наступні: використання методу розгляду – у рамках Цілісного організму, дотримуючись «принципу Цілісності» – розгляд органів у рамках цілісного організму, дотримуючись «принципу цілісності»; використання методу «Конструктивний малюнок людини із геометричних фігур»; задіяння методу «Правопівкульного рисування» (Торренс, 1964, 1974: 125, 134); для інтеграції образних уявлень для навчання архітекторів Анатомічному рисунку вживим є звернення до образно – стереометричних комплексних понять на основі наступних образно – мислевих форм: сітоглядна форма інтеграції відбувається завдяки об'єднання різних форм художніх образів на засадах уявлення про цілісність їх форми; діяльнісна форма надає можливість об'єднувати різні підходи та способи художньо-творчої діяльності для створення образів мистецтва; концептуальна форма є базовою об'єднання таких світоглядних, мистецько-теоретичних і практичних елементів, які вплинуть на вибір в процесі знаходження та створення художнього образу (Медніч, 1969: 12–14); (Коган, 1965: 34). Дані форми інтеграції є визначальними під час засвоєння студентами образно – стереометричних комплексних понять про засоби художньо – образної виразності та художньої мови.

Висновки. Ураховуючи зміст базових категорій дослідження, можливо сформулювати сутність художньо-творчого навчання анатомічному рисунку, як здатності до за діяння візуального досвіду, естетичного смаку, спеціальних здібностей, задіяння навичок з графічного художнього формотворення, засобів композиції в практиці продукування оригінальних за змістом, технічно виконаних начерків, а цей аспект є формуванням такої здатності як володіння відповідними знаннями й уміннями.

Перспективи подальших досліджень. Передбачається розроблення системи послідовно втілюваних методів для формування графічно-конструктивних властивостей та образного бачення анатомічних форм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кирик Х. А., Борис Р. Я., Михалевич М. М. Практика викладання базової дисципліни «Анатомія людини» іноземним студентам. *Медицина освіти*. 2020. № 4. С. 68–72.
2. Ятченко Ю. М. Мистецтво рисунка. Київ, НАУ, 2005. 60 с.
3. Civardy G. *Drawing Techniques: Pencil, Charcoal and Ink (The Art of Drawing)*. L.: Search press, 2002. 64 p.
4. Vammes G. *Der nackte Mensch: Hand und lehrbuch der anatomie fur Kunstler*. Dresden: VEB Verlag der Kunst, 1980. 430 p.
5. Дворник Ю. В. *Жива вода рисунка : навч. посіб.* Тернопіль: Навч. книга-Богдан, 2009. 176 с.
6. Веремчук В.С., Долгих В.О. *Основи пластичної анатомії та малюнка*. Київ, Приватна школа, 2012. 330 с.
7. Барчаї Еньо. *Анатомія для художників*. Корвінс: Будапешт, 1982.

8. Силко Р.М., Силко С. М. Розвиток творчого потенціалу майбутніх педагогів – художників за допомогою методу правопівкульового малювання у процесі художньої підготовки. *Молодий вчений*. 2018. № 2.1 (54.1). С. 128–131.
9. Torrance E. P. *Guiding creative talent* – Englewood Cliffs, NY: Prentice-Hall, 1964.
10. Torrance E. P. *The Torrance Test of creative thinking: Technical-norm manual*. NY: Prentice-Hall, 1974.
11. Mednich S.A. The associative basis of the creative process. *Psychol. Review*. 1969. № 2.
12. Wollach M.A., Kogan N.A. A new look at the creativity – intelligence distinction. *Journal of Personality*. 1965. № 33.

REFERENCES

1. Kyryk Kh. A., Borys R. Ya., Mykhalevych M. M. (2020) *Praktyka vykladannia bazovoi dystsypliny «Anatomiia liudyny» inozemnym studentam*. [The practice of teaching the basic discipline "Human anatomy" to foreign students] *Medychna osvita*. № 4. 68–72. [in Ukrainian].
2. Yatchenko Yu. M. (2005) *Mystetstvo rysunka*. [The art of drawing]. K.: NAU, 2005. 60. [in Ukrainian].
3. Civardy G. (2002) *Drawing Techniques: Pencil, Charcoal and Ink (The Art of Drawing)*. L.: Search press. 64.
4. Bammes G. (1980) *Der nackte Mensch: Hand und lehrbuch der anatomie für Künstler*. Dresden: VEB Verlag der Kunst. 430. [in German].
5. Dvornyk Yu. V. (2009) *Zhyva voda rysunka: navch. posib*. [Living water of drawing: teaching. Manual] Ternopil: Navch. Knyha-Bohdan. 176. [in Ukrainian].
6. V.S. Veremchuk, Dolhikh V.O. (2012) *Osnovy plastychnoi anatomii ta maliunka* [Basics of plastic anatomy and drawing]. K.: Pryvatna shkola. 330. [in Ukrainian].
7. Barchai Eno. (1982) *Anatomiia dlia khudozhnykiv*. [Anatomy for Artists]. Korvins Budapesht. 184. [in Ukrainian].
8. Sylko R.M., Sylko H. M. (2018) *Rozvytok tvorchoho potentsialu maibutnikh pedahohiv – khudozhnykiv za dopomo-hoiu metodu pravopivkulovoho maliuvannia u protsesi khudozhnoi pidhotovky* [Development of the creative potential of future teachers – artists using the method of right-hemisphere drawing in the process of artistic training] «*Molodyi vchenyi*». № 2.1 (54.1). 128–131. [in Ukrainian].
9. Torrance E. P. (1964) *Guiding creative talent* – Englewood Cliffs, NY: Prentice-Hall. 240.
10. Torrance E. P. (1974) *The Torrance Test of creative thinking: Technical-norm manual*. 320.
11. Mednich S.A. (1969) *The associative basis of the creative process*. *Psychol. Review*. № 2. 56–64.
12. Wollach M.A., Kogan N.A. (1969) *A new look at the creativity – intelligence distinction*. *Journal of Personality*. 1965. № 33. 124–136.